

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

NORDENS QVINNOR.

1879.

21:a årgången.

2:a häft.

Innehåll:

	Sid.
8. Missgrepp i vår skolorganisation: Män, organisatörer och inspektörer af småbarns- och flickskolor, syskolor, m. m.	65.
9. Pontus Wikner. Predikningar för skolungdom. Af <i>Audaa</i>	72.
10. Den hebreiska qvinnan. Af <i>Constance de Rothschild</i>	81.
11. Till den gamla. Poem af <i>Arfa</i>	101.
12. En qvinlig religionstalare (Sarah Smiley). Af <i>Esselde</i>	102.
13. En guldring berättar sin historia. Af <i>M</i>	110.
14. Mönster för träskulptur till en syask i nordisk allmogestil af <i>Selma Gjöbel</i>	112.

STOCKHOLM,

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG.

8. Missgrepp i vår skolorganisation.

I.

Män, organisatörer och inspektörer af småbarns-skolor, flickskolor, syskolor, m. m.

Det simpla ordspråket: »skomakare, blif vid din läst!» hvilket så ofta riktats mot qvinnan, då hon yrkat på ett vidgad arbetsområde, kan med samma skäl — och samma oskäl — vändas mot mannen. *Oskälet* ligger deri, att tiden vuxit ifrån det gamla ordstäfvet bokstaf, så till vida som hon insett och erkänt att skomakaren också är människa och som sådan har rättigheter och förpligtelser, hvilka icke äro bundna vid lästen. *Skälet*, *det allmängiltiga i ordstäfvet*, åter ligger i andemeningen, hvilken vi skulle vilja tolka så, att *hvar och en bör göra hvad han kan göra bäst*, och icke, för att tillgripa ännu ett ord ur folkmunnen, »*fuska*» i andra handtverk. Antaga vi att denna sats är riktig och föra vi den öfver på pedagogens språk, så komma vi till den så ofta upprepade och dock aldrig för ofta hörda sanningen att *naturanlaget bör, så vidt möjligt, vara bestämmande för individens uppfostran, om han skall bli en duglig människa*. Att denna sanning ännu blott vunnit svagt fotfäste bland våra pedagoger ex professo är en allmänt bekant hemlighet. Att den icke i någon större utsträckning

tillämpats inom seminarier och skolor för folkundervisningen, röjes vid den flygtigaste blick på hittills gällande lärosätt och skolschema¹⁾. Och att man äfven inom den lärda skolans olika grader är förunderligt döf just på *det* örat, derom sqvallra (sjelfmant erkänner man ju i det längsta ej en dylik »naturlig» svaghet) sådana fakta som de sedan 5 år i K:gl direktionens arkiv hvilande förslagen till ombildning af högre seminarium för lärarinnor och den dermed förbundna normalskolan, för att nu icke tala om skrivelser och petitioner, nations-satirer och privata pasquiller, rörande den filosofiska graden vid universiteten.

Då nu således den der, innerst i det gamla ordspråket bundna, sanningen icke kommit till erkännande bland våra ledande pedagoger vid bedömandet af *andras* uppfostran, så vore det ju alldeles obilligt begärdt att de skulle tillämpa henne på — *sjelfuppfostran*, d. v. s. på den kontrollerande sjelftukt, hvar och en vuxen människa bör underkasta sig vid antagandet af en befattning eller ett erbjudet arbete, en sjelftukt, som kan uttryckas i den frågan: *Är denna befattning öfverensstämmande med mina anlag och min förmåga? Duger jag för det arbetet? Har vår Herre ämnat mig för en sådan uppgift?*

Som sagdt, det vore ju obilligt begärdt att de värde herrarne skulle sålunda på sig sjelfva anbringa en grundsats, som de ignorera i fråga om andra.

Följderna af detta förbiseende äro många, ty de äro legio. Här vilja vi blott fästa oss vid en enda, och detta i största allmänlighet, med stadigt blundande för alla enskildheter, hur i ögonen springande, hur lockande och pikanta de än kunna vara.

¹⁾ Billigheten fordrar dock att framhålla de hedrande undantagen.

Så t. ex. lärer det heta i en föreskrift rörande behandlingen af nybildade klasser inom folkskolan i en af våra större kommuner: »De två första dagarne i hvarje termin böra användas till att utveckla barnens individuella själsanlag». Erkännas måste likväl att vi ej sett föreskriften och att den sålunda kanske har sin grund blott i ett — välvilligt rykte.

Hvad härmed åsyftas, ligger redan uttaladt i öfverskriften till dessa anspråkslösa rader. Men detta faktum att vi hafva män till ledare af våra småbarnskolor, män till organisatörer och kontrollörer af våra *syskolor, lapp- och stoppskolor, män* och endast män till *inspektörer* af våra *flickskolor, barnhus* och *barnhem* samt till *ledare, befäl* och *underbefäl* för hela vår stora korps af *folkskolelärarinnor*, hvad är detta förunderliga faktum om ej en följd af det inom den högre pedagogien rådande förbiseendet af — naturanlagens betydelse?

Blott i *en* enda punkt fasthåller man denna betydelse, och ser den skeft just emedan man ser den ensidigt. Så har Tidsskrift för Hemmet en gång påpekat huru herrar pedagoger gerna blunda för *individens* olika sjäisanlag medan de strängt fasthålla *könens*; men ofvan nämnda faktum visar nu, att de stannat vid *könets* utan att befatta sig med några själfbetraktelser, d. v. s. utan att pröfva om det finnes några gränser för *mannens* naturanlag, särskildt på det pedagogiska området.

Huru ofta har man ej från qvinnofrågans motståndare hört den gäckande framställningen om huru, enligt dess förespråkare, qvinnan skulle bevista riksdagarne och draga i krig medan männen sutte hemma och skötte hennes sysslor i barnkammaren. Men hvad är det i själfva verket om ej qvinnosysslor, som männen tillgripa, när de taga den andliga barnkammaren, småbarnskolan, syskolan och den första flickundervisningen om hand, för att nu icke tala om barnhus och barnhem, samt då de tillegna sig själfva, i förhållande till folkskolans lärarinnor, en uppgift af daglig och stundlig tillsyn och uppsigt, som aldrig borde tillkomma annat än den bildade, moderligt sinnade qvinnan?

»Alltså — *qvinliga skol-inspektörer* jemte de manliga! Hvilken djerf tanke!» utbrister måhända läsaren och drager efter andan.

Ja väl! Men sanningen är djerf. Och hvad värre är, den drager andra, kanske ännu djerfvare sanningar med sig. Eller skulle den qvinliga skolinspektören kunna utestängas från

skolrådet? Omöjligt! Härtill skola vi gå, men här skola också — för denna gången — våra anspråk stanna.

För öfrigt — menar den värde läsaren att det är något så alldeles nytt och oförsökt detta som här föreslagits? Något af det der hemska, samhällsupplösande och himmels stormande, som man är lika rädd att nämna som bondgumman att nämna »gråben» vid sitt rätta namn; — en af de der vilda omstörtningsteorierna, hvilka man med hemskt varnande stämma hänför till kretsen af *égalité*, *fraternité* och andra gudlösa satser? I så fall, låtom oss se till om vi ej skulle kunna uppvisa att hvad här påyrkats tvärtom är gammalt som gatan, att det tillhör kretsen af de sanningar, hvilka af mormor och mormorsmor aldrig dragits i tvifvel och som, med en smula god vilja, kan ledas till baka ända till den mest ortodoxa uppfattning af förhållandet könen emellan.

Gå vi då först tillbaka till tiden för vårt äldsta skolsystem, en skapelse af den store Gustaf och hans nitiske medarbetare, Biskop Rudbeck, möter oss i afseende på folkskolan den bekanta föreskriften om huru en »läremoder» borde anställas för »pigeskolen». Det ypperliga uttrycket, af oss förr anfördt, ställer med ens den här väckta frågan klar. Begreppet »*moder*» är näml. såvidt vi förstå, i svenskt språk icke liktydigt med en under andras uppsigt ställd, utan tvärtom, en med högsta, d. ä. med *kärlekens* rätt och ansvar utrustad person. Gå vi längre fram i tiden och uppsöka våra äldre, vanligen af någon god husmor på landet, eller några rika och välvilliga fruar i städerna, stiftade »barnhus» sskolor, småbarnsskolor m. m., så skola vi finna att de nästan alltid stått under ledning af *endast* kvinnor — någon gång, under en styrelse sammansatt af män och kvinnor, då skolarbetet likväl alltid stått under närmaste inspektion af dertill särskildt utsedda *qvinliga* styrelsemedlemmar. Vi kunde säkert fylla hela ark med exempel på fördelarne af

dessa under qvinlig ledning ställda skolor ¹⁾, men det synes nästan vara löjligt att tro sig behöfva bevisa en så enkel sanning, vi kunde säga naturlag, som den att de små barnens och de vuxna flickornas arbete och andliga utveckling måste stå under qvinlig, ej under manlig uppsigt och ledning. Det är som skulle vi behöfva *bevisa* hvarandra att det vore tokigt att ställa våra barns *bonne* eller *gouvernant* under *informatorns* dagliga uppsigt och under *familjefaderns* speciella kontroll, med förbigående af vår egen.

Vi antaga således den uppställda satsen såsom sjelfbevisad och kunna i nödfall hänvisa till andra länders skolväsende som exempel på hur enkelt och lätt den låter tillämpa sig.

Huru man vid vår skolreform kommit att förbise en så enkel och i sjelfva verket obestridd grundsats, kunde synas oförklarligt, om man ej visste hur lätt det går vid dylika ombildningsarbeten att skjuta öfver målet, att, af purt nit, »kasta ut barnet med badvattnet», ett missgrepp som förräder att det qvinligt, eller i allt fall det *moderligt bevarande* elementet varit utestängdt

Ingen rättänkande skall kunna förneka eller i tider af smygande missnöje *vilja förtiga* den stora tack, samhället är

¹⁾ Endast i förbigående må några fakta nämnas: I en af våra större kommuner fanns sedan gamla tider en donerad syskola, ledd af ett par dugliga lärarinnor och turvis inspekterad af några ansedda bildade damer inom församlingen, och hade skolan så godt vitsord, att den ofta ej kunde emottaga allt det arbete som erbjöds henne att mot betalning utföra. Nu har denna skola gått upp i den allmänna folkskolan, lärarinnan står under förste lärarns närmaste uppsigt, och i öfrigt under inspektorns kontroll — om till fromma för skolans ändamål lemna vi derhän. Så en skola i en annan församling, en bland de yppersta syskolor man kunde se, med en lärarinna som få, hvilken ock tillvunnit skolan allmänt intresse, men som senare *ställd under förste lärarens kommando*, måst delvis uppgifva sin förträffliga läroplan och låta flickorna i förtid lemna sömnen för att i stället öfva — papparbete! En tredje församling i samma stad har sedan 12 eller 15 år tillbaka en stopp- och lappskola, ledd af frivilliga krafter — alla qvinliga — och ansedd som ett mönster för detta slags skolor.

skyldigt de män, hvilka genomfört den sista stora reformen af vår folkskola, hvarigenom de forna dåliga lokalerna med sin usla utredning ersatts af stora ljusfulla skolhus med den yppersta materiel, gamla, till en del odugliga lärarekrafter vikit för unga och friska, samt barnen, som förr räknades i hundratal, nu uppgå till lika många tusental. Att det stora verket ej varit felfritt, att reformen kommit derhän att i vissa stycken nödgas reformera sig sjelf och sina egna bärare, får ej minska tacksamheten för det verkligt goda som vunnits. Bättre än den dofva men outtalade misstro, som länge varit rådande bland våra skolvänner, bättre än det stundom berättigade, men i småaktiga anmärkningar eller lumpna smädelser utbrytande, och därför vanmäktiga, missnöjet hos lärare mot deras förmän, som allmänheten under senaste år fått bevittna, bättre än detta är att se det onda i ögonen och söka, enligt den gamla trollkonsten, besvärja det genom att nämna det vid namn. Väl kunna namnen vara många; det onda, liksom det sköna, trifs i många former, och man får då från olika håll hjälpas åt med besvärjelsen. Hvad *vi* här syftat på är egentligen blott det missgreppet, att den bildade qvinnan icke tagits med i reformarbetet, att — för att tala med den gamle bispn — »skolemestern» glömde att taga »läremodern» med sig vid anordningen af skolan. Af de öfriga missgrepp, hvilka anses hafva skadat folkskolan, torde åtskilliga stå i ett visst samband med det här anförda. Så det uppfostrande elementets åsidosättande i skolan för blotta kunskapsmeddelandet; användandet af qvinliga lärarekrafter i massa utan qvinlig tillsyn och ledning; skoltvångets och examensskyldighetens genomdrifvande ända derhän, att folkskolan förlorat all konkurens och all hjälp af privata skolor samt, inför den massa af lärjungar hon sålunda tilltvingat sig, sjelf tvingats att i viss mån utbyta en mera personlig lärometod mot dressyr och exercis.

Här kunna vi ej vidare fullfölja ämnet, utan tillägga blott, att anställandet af *erfarna, skolkunniga kvinnor af bildad familj, till inspektriser för småbarns- och flickskolor* af alla slag, samt utbytet af »*förste lärarne*», mot ett antal *första lärarinnor*, för den dagliga uppsigten öfver dessa skolor, är en så mycket oafvisligare pligt, som en mängd af de unga lärarinnorna, hvilka gått direkte från arbetarhemmet till seminariet, och efter en treårig lärokurs der, vid kanske knappt fyllda tjugo år tillträdt sina platser, äro för egen del i största behof af ett vänligt uppfostrande stöd, samt helt naturligt sakna den takt och verldsvana, som fordras för att utan öfvergrepp eller trots göra sin qvinliga värdighet gällande, i förhållande till förmän af samma bildningsgrad.

Mycket mera vore att tillägga, och gerna lyssnade vi till andras åsikter om saken; men då tidskriften saknar utrymme för ett meningsbyte i ämnet, erbjuda vi skolans vänner våra *tilläggsblad*, der mot viss afgift per sida (se tillkännagifvandet på omslagets sista sida) emottagas inlemnade uppsatser, hvilka i humant språk kasta nytt ljus öfver frågan, vare sig i öfverensstämmelse med eller i strid mot Red:ns uppfattning.

Hafva vi för vår del lyckats ställa under debatt frågan, huruvida ej deltagandet i skolråd och skolinspektion tillhör kvinnans »*naturliga bestämmelse*», samt gifva våra herrar pedagoger en lätt vink om att äfven för dem finnes en »*naturlig bestämmelse*», hvars rubikon ej strafflöst öfverskrides, så är ändamålet med dessa rader vunnet.

---

9. Pontus Wikner, Predikningar för skolungdom.

Af *Audax*.

Det är med verklig glädje, vi härmed, på uppmaning af den ärade Red:n af denna tidskrift, skola söka att i de svenska hemmen bereda rum för en bok, hvilken onekligen fyller en lucka i vår uppbyggelseliteratur, och hvars författare, sedan långt tillbaka känd och värderad af tidskriftens läsare, särskildt blifvit af pseudonymen »Emund Gammal» framhållen såsom målsman för en lika fri som innerlig religionsåsigt¹⁾. Föreliggande arbete är ett uttryck af samma grundåskådning, som förf:n framlade i sina »Tankar och frågor inför människans Son». Under öfverskriften »Predikningar för skolungdom» har Wikner uttalat sanningar, värda att beaktas icke blott af dem, för hvilka de, såsom titeln angifver, ursprungligen varit ämnade, utan äfven i vidsträcktare kretsar, sanningar lämpade för personer af alla åldrar och i vidt skilda förhållanden. Då vi säga, att de fylla en brist i vår andliga litteratur, fästa vi oss mindre vid deras speciela ändamål såsom skolpredikningar, ehuru de äfven såsom blott sådana äro af stor betydelse, utan vi åsyfta själfva den allmänna beskaffenheten af deras innehåll och det särskilda kraf, de tillfredsställa. Vi hoppas i det följande rättfärdiga detta påstående.

Predikningar för skolungdom! och boken skulle tilltala alla slags människor? Är det dock icke i grunden blott barn, som kunna hafva godt deraf? och icke ens alla barn, utan bland dem endast gossar? För skolungdom! Vi måste komma ihog, att skolungdomen nu för tiden utgöres i de högre klasserna af unga män från sexton ända till tjugu år och derutöfver. Vidare anmärkes, att dessa predikningar tyckas afsedda

¹⁾ Se »P. Wikners Tankar och frågor inför människans Son» af Emund Gammal årg. 15 sid. 105.

nästan uteslutande för dessa elementarskolans högre klasser, då de förutsätta en utvecklingsgrad, som vida öfverstiger barnets vanliga ståndpunkt. Likaså finner man vid äfven det flyktigaste genomögnande, att de såsom skolpredikningar äro ställda endast till den bildade samhällsklassen. Af detta följer, att de alls icke kunna tilltala helt och hållet ovakna människor, de förutsätta nämligen den själsförmögenheternas väckelse, som bokbildningen måste gifva. Och de fordra mer. Behovvet af frid och harmoni med Gud måste vara i någon mon kändt, sökandet efter rättfärdighet måste vara börjadt, eljes förblir man oberörd af dessa tal, hvilka, der människans innersta ännu slumrar, hafva föga att gifva. Möjligen ligger deri en brist hos förf. Möjligen beror denna derpå, att förf., när han talar uppbyggelsens ord, äfven på detta område medför från filosofien en reminiscens, hvilken vi mena här borde undvikits, mer än som varit fallet: talen äro nämligen på flere ställen väl abstrakta. Förf. vänder sig visserligen ständigt till den enskilde och talar till honom om hans inre och yttre tillstånd, men ofta i största allmänhet. Omvexlande exempel ur särskilda förhållanden, lånade från den yttre erfarenheten, hade gjort framställningen åskådligare, rikare tillämpning på i enskilda lifvet förekommande fall hade varit en praktisk handräckning. Härmed påstå vi ingalunda, att sådant helt och hållet saknas, blott att det förekommer enligt vår tanke jämförelsevis sparsamt. Men detta är också den enda anmärkning, — och denna blott i förbigående — vi tilltro oss att framkasta mot ett så värdefullt arbete, som i hvarje bildadt hem, der det kristliga lifvet utgör bildningens kärne, borde hållas för en verklig skatt.

Dock torde ytterligare de finnas, som icke äro fullt nöjda med dessa predikningar. För en och annan ligger redan deri något mistänkt, att de hafva flutit ur en lekmands, en icke bekännelsesvuren lärares penna, och detta dess mera

som man känner hans fria ställning till kyrkliga dogmer. En trångbröstad, *missförstådd* renlärighet har i allmänhet svårt att förlika sig med ett ord, som man vet utgången från en annan ståndpunkt, äfven om man i detta ord icke med bästa vilja i verlden kan utleta det minsta anstötligt. Men utan enskilda fördomar mot talaren skall dock den, hvilken såsom underlag för den personliga tillämpningen i en predikan fordrar framställning af strängt teologiska satser, vända sig otillfredsställd från denna skrift, som icke bjuder på föredrag i dogmatik, utan lemnar sådant i sitt värde och noga skiljer mellan det, som tillhör den kyrkliga-akademiska lärostolen inför teologie studerande, och det, som direkt tjänar till uppbyggelse för Guds församlings personliga behof. Önskligt vore, enligt vår tanke, om oftare, än nu sker, gränsen med bestämdhet uppdroges mellan det ena och det andra. Hvar sak på sin plats och i sin tid! och det har ingen fara, att der denna gyllene regel med omdöme följes, tvänne sakers inre enhet och sammanhang deraf behöfde något lida, utan tvärt om. De, som intaga bokstafvens ståndpunkt, skola, så vidt de följdriktigt fasthålla densamma, antingen de låta honom omgifva sig med vetenskapens gloria, eller låta honom i sin omyndighet framträda i den enskilda, personliga fromhetens anspråkslösa drägt, ej känna sig rätt väl hemmastadda vid läsningen af Wikners predikningar, i hvilka de sakna en stor del af det, som de akta väsentligt. Men mycket om-töcknad skall den människans hjerta eller förstånd vara, som ej förnimmer, att de äro uttryck för en lefvande, kristlig tro, om hon också i ett och annat skulle ogilla förf:s genom andra hans skrifter kända frihet i förhållande till statskyrkans läroframställning. I allmänhet hoppas vi likväl, att flertalet af såväl teologer som bildade lekmän kasta å sido småaktiga tvistefrågor och tacksamt hålla förf. räkning för den uppbyggelse, hans bok skänker.

Kunna vi då hoppas, att alla eller de flesta tänkande människor, som äro fria från allt för trångbröstad renlärighet, med glädje mottaga denna bok? Det gifves inom den bildade verlden en stor klass människor, hvilkas antal nu för tiden ständigt ökas, människor, hvilka, utan att vilja vara materialister, dock i grunden icke sätta värde på annat än sådant, som tillhör den yttre verkligheten, hvilka icke hysa respekt för ett tänkande, som ej uppvisar fakta och data såsom stöd för sin riktighet, hvilka inom den vetenskapliga forskningen på hvarje område äska samma sätt att gå till väga som inom t. ex. naturvetenskapen och vilja sätta dennas måttstock på allt, vilja kasta öfver bord icke endast all teologi — detta ofta utan kunskap i teologi — utan också all idealistisk filosofi, och hvad uti idealismen har sitt stöd. Många af dessa bibehålla likväl, oakadt sin öfvervägande riktning på det för sinnena åtkomliga, ett verkligt religiöst behof, och man vill då också hafva en uppbyggelseliteratur. Men huru beskaffad? En predikan bör, enligt denna åsigt, hufvudsakligast innehålla två moment: ett nedrifvande och ett uppbyggande. Det nedrifvande bör bestå i polemik emot gamla och i vissa afseenden föråldrade föreställningar, en polemik, som ej blott bör vända sig mot deras bristfälliga form, utan hvilken, blind för den ursprungliga meningen med dem, den sanning, som från början ligger till grund för dem, icke vill i dem se annat än prestlist och fanatism. Vidare bör hon gå ut på att visa, huru all vetenskaplig (d. ä. naturvetenskaplig) forskning rubbar och störtar bibelns sanning, dels emedan man finner, att ett och annat, som tillhör det oväsentliga i uttryckssätt, framställning, fakta och data m. m., innefattar motsägelser, så fort man, mot dess bestämmelse och ändamål, vill betrakta det såsom väsentligt och därför underkastar det strängare granskning, dels äfven emedan svårigheterna att med hvartannat förena det, som tillhör så olika områden som religiös sanning

och naturforskning, hittills torde vara öfvervunna. Det uppbyggande, man vill hafva i en predikan, och hvilket visar, att religiöst behof finnes, bör framför allt innehålla loftal öfver Guds kraft i människosnillet, som mäktat aftvinga naturen bekännelser, hvilka forna tider icke anat, o. s. v. Bakom entusiasterna på denna bana stå de djupa led, hvilka vilja sätta sunda hvardagsförståndet till envåldsfurste och domare öfver allt i himmel och på jord, både dit det når och icke når. Att alla de, som skatta till denna i vår tid vidt utbredda religionsmening, skola förkasta en predikosamling, som mer afgjort än någon förut på svenska utgifven hvilar på en idealistisk verldsåsig, är själfklart. Det kan äfven hända, att boken faller i händerna på ett annat slags människor, som visst icke kunna skyllas för öfverdrifven renlärighet, en skara män och qvinnor, mot hvilka man säkert ej begår orättvisa, om man nämner dem estetiserande dagdrifvaresjälur, som i det andliga fladdra hit och dit för att finna något nytt, och som än visa sig i en färg, än i en annan och deri likna kameleonten. För dessa kunna Wikners skolpredikningar aldrig blifva annat än på sin höjd en kuriositet i bokmarknaden.

För hvilka är då denna bok välkommen? Det gifves särskildt i våra dagar ett behof, som hittills, åtminstone i vårt land, saknat tillbörlig vård inom den andliga literaturen, behofvet af uppbyggelse utan inblandning af strängt teologiska satser. Hos ganska många, hälst i ungdomsåren, då människohjertat är ytterst ömtåligt och mottagligt för intryck af olika slag, vaknar ofta medvetandet, att våra föreställningar om det, som hör till Guds rike, och som är föremål för hjertats tro, äro bristfulla, och att det menkliga uttrycket i ord, för hvad vi sålunda omfatta, mer än en gång gifver anledning och tillfälle till motsägelser, som man på denna ståndpunkt icke kan förklara. Då ligger nära till hands en frestelse, och en

mächtig, att med denna ofullkomliga, menliga uppfattning förblanda den sanning, som utgör hennes innehåll och kärne. Beklagligtvis bortkasta många med det barnliga förställnings-sättet äfven det innersta af sin barnatro och förlora det bästa af sitt eget jag, det, som i människan är af Gud. Så har hänt mer än en gång. Vid en sådan kris i en människas utveckling är kärleksfull ledning mer än någonsin af nöden. Den, som befinner sig i detta tillstånd, kräfver framför allt att blifva förstadd af den, som vill räcka handen till hjälp, att icke anses för hädare och föraktare, utan såsom en efter sanning sökande. Han behöfver å ena sidan en grundligare förståndets utveckling, än han dittills nått, så att han bland annat lär sig skilja mellan sant innehåll och skröpligt föreställningssätt, ty först när han lärt detta, rubbar icke det senares ofullkomlighet hans tro på det förra. I sammanhang dermed behöfver han å andra sidan anvisningar om det, som är i praktiskt religiöst afseende hufvudsaken, anvisningar om, huru han för sin del i alla händelser har att förhålla sig till Gud och sina medmänniskor, då han endast under ärlig sträfvan att göra, hvad han, oberoende af olika och mer eller mindre otillfredsställande människomeningar och framställningssätt, inser verkligt godt, d. ä. Guds vilja, småningom finner det öfvertygande svaret på frågan: "hvad är sanning?" och erhåller stadgad insigt i det för en människa väsentliga. Men skall en anvisning i denna riktning gifvas, är det icke värdt att inmänga henne i sådana uttryckssätt, som gifvit anledning till tvifvel, ty för deras skull kommer då hjälpen att afvisas, emedan de för den vacklandes ögon stå såsom hinder, hvilka, då han icke förmår med sin blick genomtränga dem och se, hvad innanför ligger, måste för honom bortskymma hufvudsaken. Ännu mindre duger den yttre auktoritetens magtspråk, som vid detta tillfälle visar sig fullkomligt kraftlöst. Men i Wikners predikningar förhållas människan, i hvilken

inre ställning hon än befinner sig, det ena nödvändiga, fritt från fasthakandet vid bokstaf och det nyss antydda förfarings-sättet, som lätt bortstöter, der eljes kanske mycket kunde vinnas. Vi anse därför denna skrift såsom en bland de yppersta att sätta i ungdomens hand, alltid, men särskildt då en sådan utvecklingskris, som den vi ofvan nämt, är inne. Och äfven der denna brytning är väl öfverstånden, der den vacklande tron återvunnit fotfäste, der kärlekens och lydnadens lif stapplar i Kristi efterföljelse, finnes för hjerta och förstånd, för den kristliga karaktären mycket att lära. I synnerhet blifva de dyrbara för dem, hvilka känna sig obehagligt berörda af den krassa naturalism, som helt ofrivilligt och under största *naïveté* stundom röjer sig hos en del af våra predikstolstalare, och för dem, hvilka fortfarande känna behofvet att få sin andliga näring utan tillsats af ren dogmatik, hvars befogethet och nödvändighet på *sin* plats, om hon rätt handhafves, vi visserligen äro de sista att neka. Men den personliga uppbyggelsens mark är enligt vår mening för helig att inrymma de menskliga lärostrider, som följa i strömfåran af all vetenskapligt dogmatisk framställning. Förf. till den bok, med hvilken vi här sysselsätta oss, har också med stor finkänsla uteslutit sådant, som på detta område endast vore till förargelse: de blott teoretiska stridsfrågorna släpar han icke in i helgedomen, de må genomkämpas derutanför. Också kan denna lilla skrift genom sitt klara, sunnda vittnesbörd om Guds i samvetet och i bibelordet förnimbara lefvande och rättfärdiggörande kraft vara den oerfarne ungdomen så väl som den mognare medelåldern och den pröfvade ålderdomen en fingervisning till det i lifvet och i döden enda värdefulla.

Det är ett ädelt, högstämdt kristendoms-lif, hvars bild förf. i sina predikningar tecknar, och hvilket han manande, uppmuntrande förhåller oss att eftersträfvat, ett lif, öfver hvilket kvälfver sig, icke ett trångt kyrkhvalf, utan Guds fria,

klara himmel, som ensam är rymelig nog att mottaga sorgens suck och glädjens jubel, denna himmel, som visserligen också öfverskyggar kyrkhvalfvet, men hvilken ensam är rymelig nog att låta människan fritt utandas allt sitt begär och inandas lif och helsa, hvarigenom hon kan blifva det, hvartill hon skapats. Också lider icke det kristliga lifvet i denna luft af den tyngd på bröstet, som småaktig bokstafsängslan påtrycker i en mera instängd krets. Och detta friska lif framställes städse såsom fullt personligt, i helt och hållet personliga förhållanden, ett lif, som i sin fullkomlighet möter oss hos Kristus, hvilken ständigt visas oss såsom vår af Gud till frälsning sände broder, genom hvilken det sanna lifvet kommer till stånd i menkligheten och människan. Det förkunnas oss icke pockande, trugande, befallande, utan förf. är bland dem, som fara sakta med människorna, en mild, ödmjuk ande genomtränger hans ord. Likväl saknas der icke tuktande allvar: omutligt dömes allt, som trifves och har sin lifsluft i syndens förslöande och förpestande qvalm, men också blott sådant. De rent menkliga anlagens och den menkliga bildningens uppgift betraktas ur evighetens synpunkt, deras uppgift är att medelbart tjena Guds rikes ändamål. Ur förgångna tidens historia upprullas för oss taflor, gripande och åskådliga, hvilka säga oss, hvad vi, genom att allvarligt tillgodogöra oss deras bildrika, lefvande undervisning, af häfden kunna lära för Guds rike, och förf. påpekar sålunda det vittnesbörd om sanningen, som vid betraktandet af människoslägtets utveckling lyser oss till mötes, ett förfarings-sätt, synnerligen godt och uppfostrande, när det gäller att predika för ungdom. Särskildt anbefalla vi svenska ungdomen böndagspredikningarna, af hvilka flere innehålla sanningar för såväl den enskilde som för nationen, och hvilka genomströmmas af en varm, fosterländsk anda. På den kristna kyrkans historia kastar förf. äfven sina blickar, klagar öfver, att hon mer än

en gång handlat ovärdigt den Kristi brud, som ingen fläck eller skrynka skulle hafva, gläder sig åt det goda, som dock alltid hos henne funnits, ser frimodigt och jublande framåt mot hennes slutliga fulländning och tackar Gud för den längtan efter ett friare kristendomslif, hvilken i våra dagar förefinnes, en längtan, hvilken förebådar ett kraftigt steg i den riktning, der kyrkan nalkas sitt mål. Likasom förf. låter bilder af verldsförloppets storartade utvecklingskedja draga förbi våra ögon, för han oss en annan gång ut i fria naturen, visar oss den stjernklara himmelen i nattens stillhet och manar oss att i denna naturens bok läsa vår Skapares under och vår egen ringhet. Till den enskilda människan talas uppväckande, tröstande, förmanande ord. Än är det ett ord till den andligt tröge, som har svårt att besluta sig för arbetet i Guds vingård, och hvilken göres uppmärksam på skilnaden mellan *önska* och *vilja*, hvilket senare alltid måste föda beslut; än åter betonas nödvändigheten af rättfärdighet inför Gud, eller räckes en broderlig hand åt en Tomas. Också familjen är föremål för förf:s undervisande tal om det kärlekens och fridens lif, som Kristus var kommen att tända på jorden.

Men vi lemna åt läsaren att själf, genom att taga närmare kännedom om dessa predikningar, öfvertyga sig om deras förträffliga halt: de tala bäst för sig själfva ⁴⁾. Vi vilja blott

---

¹⁾ Förunderlig synes oss pressens tystnad med afseende på dessa predikningar, hvilka för öfver ett år sedan utkommo. Oss veterligt hafva de endast någon gång i förbigående varit omnämnda. Icke ens *Teologisk tidskrift* har, ehuru boken synes hafva blifvit redaktionen tillsänd, funnit för godt att egna henne någon uppmärksamhet. Då man icke kan tänka, att den humana redaktionen af nämnda tidskrift låtit sig af några förmenta renlärighetsskäl derifrån afhållas, måste det således icke direkt ingå i Teologisk tidskrifts ändamål att anmäla ett sådant märkligt och i sitt slag enstående arbete inom svenska uppbyggelselitteraturen — en åsigt, som ej kan annat än väcka tänkande läsares förvåning. — Af samme förf. äro tidigare flere predikningar utgifna i hans *Religiösa meditationer och föredrag*, äfvensom en särskildt tryckt predikan — med titeln: Vill du blifva verkligen stor? — hvilka icke håller rönt den uppmärksamhet, den rikt mått förtjena.

tillägga, att de med all sin frihet stå på rent kristlig grund och botten samt att de, äfven hvad den språkliga formen beträffar, äro verkliga mästerstycken, att de utmärka sig för ädel vältalighet.

10. Den hebreiska qvinnan¹⁾

af *Constance de Rothschild*.

»Hon gjordar sina länder fast och stärker sina armar . . . . Kraft och värdighet äro hennes prydnad, och framdeles skall hon le».

Ordspr.-boken 31: 17, 25.

Att älska den svaga, skydda den värnlösa, hjälpa den bekymrade, detta är lärdomar som utgöra ämnen för otaliga predikningar, hvilka år efter år frambäras från hvarje predikstol, och dessa lärdomar hafva i alla tider vunnit villigt gensvar i ädla, på kärlek och deltagande rika hjertan.

Det var under den mörka medeltiden, som »hänförelsen för menskligheten» fann sina första anhängare; det var under denna våldets och blodsutgjutelsens tidsålder, som kärlekens och förbarmandets så länge undertryckta känslor slog ut i full och härlig blomning, och det var i skuggan af medeltidskyrkan som de nådde sin fullaste mognad. Det var då som sjuka och lidande vårdades af män och qvinnor af ädel börd; det var då som den starke mannen, den ömma qvinnan, med egna händer skötte sina lidande och febersjuka bröder och systrar. Medeltidens historia är fläckad med mörka förfärliga synder, men hon är också förhärligad af utomordentliga dygder, hvilka lysa så mycket klarare midt igenom grymhetens och förtryckets häfder.

¹⁾ Efter en uppsats i *New Quarterly Magazine*.

Ära ske den svaga!

Det var den lära som predikades af eremiter och prester samt sattes i handling — åtminstone delvis — af den tidens ridderskap.

Ära åt den svaga, den sjuka, den olyckliga! Ära äfven åt den milda, den sköna. I kraft af sin svaghet erhöll qvinnan del med den fattige och den lidande i de kärleksoffer, som religionen påbjöd, och stärkte ej sällan denna sin rätt med ungdomens och älskvärdhetens trollmakt.

Men männe ej den stora och sköna läran innebar en gömd fara? Fattigdom och hjälplöshet kunna fostras af den kärlek och omsorg som slösas på dem till dess de blifva snärjande ogräs, hvilka förqväfva oberoendets och arbetsamhetens härdiga plantor. Qvinnan blir, då hon göres till föremål för öfverdrifven hyllning utan att erhålla motsvarande odling, lätt sjelfvisk, fåfång, till och med grym.

Vi veta huru hastigt tiggarskarorna växte i alla länder och blefvo inom kort samhällskroppens »plaië sanglante». Från att vördas såsom »Herrans fattige» hafva de kommit derhän att betraktas såsom en skam och en olycka för samhället. Och på samma sätt hafva de ridderliga omsorger, med hvilka man, åtminstone i teorien, under sekler omhuldat qvinnan, alltför ofta låtit henne i det praktiska lifvet nedsjunka till en hjälplös och onyttig varelse, urståndsatt att vare sig fylla de pligter eller njuta de högre fröjder, som den menckliga tillvaron förlänar.

»Ära åt den kraftfulla, den moraliskt och intellektuelt härdiga qvinnan!» qvinnan med det sunda omdömet, den kraftiga tanken, den sjelfständiga handlingen! Detta var den lärdom som predikades i äldre tider. »Kraft och värdighet äro hennes prydnings», äro ord, som ursprungligen skrefvos på hebreiskt tungomål, och tillhöra den hebreiska uppfattningen af en qvinna utan vank — idealet för ett folk, hos hvilket qvinnan var hedrad och obunden och hvilket, ehuru högt uppskattande hennes skönhet

och behag, dock sade om henne: »Täckelig och dägelig vara är ringa (intet); en qvinna som Herren fruktar skall man lofva».

Från urminnes tid synas qvinnorna i Israel hafva åtnjutit en jmförelsevis hög grad af frihet. De liknade i ej få afseenden Teutonqvinnorna; de voro som dessa kraftfulla och högsinnade, berömda för kyskhet och mod; de uppträdde, likasom dessa, i afgörande ögonblick på slagfälten, manande männen att trotsa döden hellre än att gifva sig, och likasom dessa gáfvo de åt folket sierskor och skaldinnor. Deremot ligger ett bredt svalg mellan Israels qvinnor och deras samtida medsystrar i orienten och de europeiska sydkusterna. Måhända kunna vi utan fara för något missgrepp antaga att de hebreiska qvinnorna under gången af hela deras historia bildat sig efter den utsaga, hvilken blifvit stäld, som klav till hela denna uppsats, att detta vishetsord utgjort deras valspråk ifrån äldsta tider, då de dvaldes i ett aflägset hörn af Syrien ända till närvarande tid, då en kedja af sällsamma omständigheter förspridt dem bland allt folk i hela världen.

Alltifrån den tid, då hebréerna blefvo en nation för sig, med egna lagar, egen religion, och egna styresmän, voro deras qvinnor fria och oberoende, och just detta oberoende, hvilket alstrade deras karakters styrka, blef deras yppersta äretecken. Styrka och värdighet voro, såsom vi sett, grunddragen af det ideal som konung Lemuels moder tecknade för honom.

Det torde ej vara utan intresse att söka utforska i hvilken mån detta ideal befinnes förverkligadt i bibelns qvinliga karakterer. Till en början anmärka vi dock, att resultatet af den moderna forskningen och skrift-kritiken icke kunna i ringaste mån inverka på de slutsatser vi komma att draga rörande de skildringar af qvinnokarakterer som vi finna i bibeln. Hvilka misstag som än må förefinnas i den historiska berättelsen, förblifver dock berättarens *ideal* detsamma. Den mest ordagranna

framställning af fakta, de felfriaste regentlängder, de fotografiskt trognaste skildringar af fältslag m. m. skulle ej kunna gifva oss en så klar och säker inblick i det hebreiska folkets tänkesätt, som vi få af berättelserna om en Deborah, en Ruth eller en Hanna. Lyckligtvis hafva vi blifvit satta i stånd att med temlig noggrannhet kunna uppfatta dessa typer från lifvet i Syrien; vi kunna samla från de olika författarne en bild af den hebreiska qvinnan och hennes ställning inom familj och samhälle; och stundom kunna vi skönja hur det blef henne förunnadt att höja och åt framtidsbärare öfverlemna det andliga ljusets fackla, hvilken i sin ordning tändt lampan på hvarje så väl judiskt som kristet altare. Och låtom oss ihågkomma, att då vi tala om hebréerna, är det icke ett utslocknad eller inbilladt folk vi hafva att göra med, utan ett folk, hvars afkomlingar osvikligt återalstra sin ursprungliga karakter — qvinnor, hvilkas skaplynne var så utpregladt, hvilkas egendomligheter voro så starka, att inga odlingens vexlande former kunde hindra dem att — om ock mildrade så dock oförtydbara — fortgå från slägte till slägte.

Det måste öfverraska hvarje läsare att finna huru talrika de i bibelns kanoniska och apokryfa skrifter skildrade qvinnor äro; och taga vi en öfverblick af några bland dessa välkända namn, skola vi se hvilken vigtig andel deras egarinnor tagit i sitt lands historia.

Huru komma ej obedjandes dess gamla förtroliga namn på våra läppar. Hvem tänker ej främst på *Deborah*, profetissan, skaldinnan och ledarinnan, som hade makt att väcka sitt folks slumrande ande och föra det till strid och seger. »Hon är», för att låna Dean Stanleys värtaliga ord, »den imponerande personifikationen af Judafolkets ande. På mynten från den romerska kejsartiden är Judéen framställt under bilden af en qvinna, sittande under ett palmträd fångslad och gråtande. Motsatsen till denna bild skulle ge oss den bästa föreställningen om

Deborahs karakter och kallelse. Det är samma Judéens palmträd, i hvars skugga hon sitter, men icke med nedslagna ögon, korslagda händer och slocknadt hopp, utan med all trons och handlingskraftens eld, längtande efter stridens ögonblick och viss om seger. Hennes är den enda ingifvelsens stämma (ordet taget i dess fulla bemärkelse), som ljuder genom domareboken . . . Hennes är det profetiska ordet, som ger luft och helgd åt tanken på frihet, oberoende och en nationel enhet, sådan som judarne aldrig förut och sällan sedan egt». («Stanleys Lectures on the jewish church»). Blotta möjligheten af en Deborahs tillvaro talar högt om den hebreiska qvinnans moraliska värde och andliga kraft.

Vi kunna antaga att Deborahs mantel upptogs efter århundradens förlopp af Judith, ty hos denna den andra hämnaren af folkets lidna oförrätter finna vi samma fosterländska nit, samma själfständighet i handling, om ock, det må medgifvas, parade med mera tvifvelaktiga karaktersdrag. Den grymhet mot fiender, som fördunklar glansen af bådas karakterer, och hvilken vi så ofta återfinna hos dem, hvilkas hjertan klappa varmast för fosterlandet, var blott, låtom oss ihågkomma det, skuggan som återkastades af deras brinnande kärlek till folk och land¹⁾. Äfven hos *Ester*, Ahasveri i mildare färger tecknade drottning, den hebreiska myrten som blommade midt i den barbariska ståten af ett asiatiskt hof, äfven hos henne finna vi fosterlandskärlekens och sjelfförsakelsens mod fördunklade af en handling af hämd och grymhet.

Modet och karaktersstorheten synas hafva nått sin höjdpunkt hos den ädla moder, hvars historia förtäljes i Mackabéernas bok. Knappast kan historien uppvisa en motbild till denna jude-

¹⁾ »En känsla, egendomlig för unga nationer, och hvilken viker först för odlingens högre ljus». Dessa författarinnans ord, hvilka äro så sorgligt betecknande för medlemmen af ett folk utan fosterland, hafva vi utbrutit ur sammanhanget för att ej låta skuggan af den hos förf:n naturliga okunnigheten om fosterlandskärlekens art och väsende fördunkla hennes skildring.

qvinna, hvars namn förgätits, men hvars personlighet alltid skall ihågkommas såsom den hjeltemodiga modern till sju hjeltemodiga män. Denna qvinna förenade Deborahs trosfasthet med Judiths tapperhet och hängifvenhet och var i sjelfva verket föregångerskan till den stora heliga här af martyrer, hvilken, sedd genom seklernas dimma, framstår i så storartade gestalter och väcker hos oss känslor af den djupaste beundran och vördnad. Förf:n till Mackabéernas bok berättar hennes historia i ett enda kort kapitel. Judarne befunno sig under syriernas välde, det hårdaste och grymmaste de ännu varit underkastade; och Antiochus Epiphanes var den tyrann, som i det han beslöt att tillintetgöra den judiska religionen gaf den nytt lif och styrka. Monarken fordrade genomförandet af sina påbud, hvilka judarne enständigt motsatte sig och dag efter dag framkallades häraf de fasansfullaste uppträden. En moder och hennes sju söner, hvilka uppfodrats att förtära mat som lagen förbjöd, men harmfult vägrat, släpades in för Antiochus. Det var, säger berättaren, ett stort under med modern och är hon väl värd att hedras och ihågkommas.

Då hennes söner den ena efter den andra underkastades en tortyr, som af en satanisk fyndighet erhöll de mest omvexlande former, uppehölls deras ståndaktighet ända till döden af den hjeltemodiga qvinnan, till dess endast den yngste återstod. Antiochus, som ansåg det vara förödmjukande att blifva så trotsad, lofvade ynglingen hedersplatser och rikedomar om han ville afsvärja den judiska tron, och uppfodrade modern att förmå honom härtill. Men modig som ett lejon utkastade hon mot tyrannen några hånande tillmälen och utbrast derefter på sitt eget hebreiska tungomål, vänd till sonen: »Frukta dig icke för döden, utan dö gerna såsom dina bröder på det Gud i sin nåd dig åter lefvande gör med dem, och mig eder igengifver». Beröfvad alla sina barn led modern till sist utan knot döden för sin tro.

Denna samma hjeltekraftiga ande, redo att möta död och plågor, framträder åter och återigen hos efterföljande släkten, och de omenskliga förföljelsernas långa annaler äro tillika det öfvermenskliga modets och den härliga, i döden ståndaktiga trons, historia.

Det betydelsefullaste af alla de fakta rörande judaqvinnorna och deras inflytande, som bibeln innehåller, är måhända det att de icke voro utestängda från profetembetet. »Qvinnor så väl som män», säger Stanley, »förunnades profetians gåfva och han anför såsom exempel: »Miriam, Deborah, Hulda, Anna och Philippi fyra döttrar». Miriam synes hafva blifvit inspirerad af de första andedrag af frihet hon insöp vid Röda hafvets strand, medan Deborah brast ut i fröjdevåde efter den seger som vunnits öfver hennes folks förtryckare. Vi läsa äfven om profetissor från en senare tid. Hulda som lefde inom Jerusalems högskola söktes af konung Hilkih och sjelfva öfverste presterna för rådplågning om viktiga saker. I gamla testamentet nämnas äfven falska profetissor likasom profeter. Så säger Hezekiel i sitt strafftal mot de falska profeter som bedraga folket med ljugande ord: »Du människobarn, ställ ditt ansigte emot ditt folks döttrar, hvilka profetera utaf sitt eget hjerta». (Hezekiel 13: 17.)

En annan egendomlighet hos bibelns qvinnor är, att hvarken profetissor, lärarinnor eller hjeltinnor voro afskilda från de vanliga familjebanden. Deborah var Lapedots hustru; Judith var enka efter Manasse, hvilken hon sörjt i tre år; Hanna var Samuels hängifna moder; Ruth Naemis trofasta svära, och den mackabeiska qvinnan är känd endast som moder till sju söner. Celibatet med alla dess onda följder hade — med undantag delvis endast bland Essenerna — intet rum i den judiska sedelagen.

Otaliga drag af öm familjekärlek finna vi spridda likt förfriskande vildblomster på de torra sandhedar, hvilka somliga af

det gamla testamentets historiska böcker utbreda för våra blickar. Hvem erinrar sig icke det lilla drag af rörande pathos då Isak vägrar att låta trösta sig öfver sin moders död förr än hans hustru, den unga Rebecka, flyttar till hans tält. Hvad kan bland alla grekiska och romerska idyller öfverträffa Jacobs och Rachels historia? En så öm, så trogen och uthållig kärlek som Jacob lade i dagen från det första sammanträffandet ända till de sista smärtsamma ögonblicken i Betlehem — en kärlek som gaf tiden vingar, — en sådan kärlek gifver oss de största och bästa bevis på att den ställning qvinnan innehade hos hebréerna var full af värdighet och att hennes lif icke saknade drag af den romantik, som vi stundom inbilla oss vara frukten blott af det moderna lifvet och de känslor det framkallar. Hannas historia med dess underström af varm känsla är ett annat exempel på den mest hängifna äktenskapliga kärlek. Hvem minnes ej huru Elkana fördubblar sin ömhet för att trösta den bedröfvade: »Hvi är ditt hjerta bedröfvadt? är jag dig icke mer än tio söner?»

Ingen under därför att så många af ordspråksbokens kärnfulla utsagor hänsyfta på den äktenskapliga kärleken eller dess motsats. Så t. ex.

»Den som en äkta hustru finner, han finner godt» (XVIII. 22).

»En idog qvinna är sin mans krona, men en lat är såsom var i hans ben».

»Bättre sitta i en vrå på taket än när en trätosam qvinna i ett stort hus» (25, 24).

Talmud upptager samma ämne och ger oss rörande, egenomliga och äfven lustiga variationer deraf, stundom kanske kommentarier öfver något hem eller någon huslig text som varit allmänt känd på den tiden men nu förgätits. Så t. ex.

»När en man förlorar sin första hustru, är det som förlorade han sitt lifs helgedom».

»Om en man skiljer sin hustru ifrån sig, fäller sjelfva altaret tårar öfver honom».

»Allting i lifvet kan ersättas, endast din ungdoms hustru är oersättlig».

»En man af heder hedrar sin hustru; den föräktlige endast ser ned på henne».

»Är än din hustru liten, böj dig emot henne och tala henne till. Företag intet utan hennes råd».

»Man och hustru som passa samman hafva himlens härlighet till följeslag; man och hustru som illa passa lefva i förtärande eld».

»Hellre allt annat ve än hjerteve; hellre allt annat ondt än en ond hustru».

»Den som älskar sin hustru såsom sig sjelf, och hedrar henne ännu högre, den som leder sina söner och döttrar på ärlighetens väg och bereder deras utkomst i unga dagar, på honom kan lämpas skriftens ord: Vet att friden skall smycka ditt hem».

»En man, som tar hustru för pengarne, får dåliga barn».

»Den som gifter sig med den qvinna han älskar, honom älskar den Allsmäktige».

»Då en man förlorar sin hustru, mörknar verlden omkring honom; ljuset i hans hem fördunklas, och ljuset framför honom slocknar».

»Den som ingen hustru har, lefver utan trefnad, utan hjälp, utan glädje, utan välsignelse».

»Den gamle mannen i hemmet är en skräck; den gamla qvinnan en perla».

Högst egendomlig och påminnande om det gamla folkgycklet om: »Nyckeln till rike mans port» är följande utsaga af Rabbi Jehuda:

»Fjorton ting äro; hvartdera hårdare än det andra och hvartdera sträfvande att råda öfver de öfriga. Den djupa sjön inger fruktan, men landet håller den inom trånga gränser. Slätt-

landet ger icke med sig, men bergen stiga högt deröfver. Jer-net är hårdt, men elden smälter det. Elden är en tyrann, men vattnet kufvar och tillintetgör honom. Molnen äro fria, men stormen skingrar dem. Stormen rasar hejdlöst, men muren trot-sar honom. Muren är stark, men mannen bryter ned honom. Mannen synes oböjlig, men bekymren fälla honom. Bekymren synas öfvervinnerliga, men vinet förströr dem och sänker dem i glömska. Vinets glädje förgås vid sjukdom och sjukdomen förgöres af dödens engel som kommer och befriar själen. Men, slutar den lärde Rabbin, och hvem tycker sig ej se den sluga blinkningen af hans öga och det smygande löjet på hans läpp vid dessa ord: »öfvervinnerligare än något annat ondt är en ond hustru».

Rabbi Chin, som lefde i tredje århundradet, var hemsökt af denna plåga, och då han stälde en afskedshelsning till en ung släktning som var i begrepp att antråda en resa, sade han: »Må Herren skona dig för hvad värre är än döden: en ond hustru!» Men den starka känsla af äktenskaplig tillgifvenhet som var rå-dande bland judarne kräfde äfven för den onda hustrun en viss fördragsamhet. »Är det ej nog (för att hedra dem) att qvinnorna uppföda våra barn» — sade den samme gode Rabbin till försvar för sin elaka Judith ¹⁾.

Men i trots af all den ömma och innerliga tillgifvenhet som männen hembära sina hustrur fanns dock en slående och smärtsam likhet mellan hebréernas och öfriga österländska nationers husliga lif, och det var det allmänt gängse bruket af månggifte. Den hebreiska jungfrun visste, då hon lemnade sin faders tält, att hon efter all sannolikhet ej skulle bli sin mans enda hustru. Månggiftet var lagligt bland hebréerna, säger en lärd författare i våra dagar; »det bildade till och med grun-den för flera af författningarne i Pentateuchen ... Dock måste det erkännas att, redan på de bibliska tiderna, hebréerna visade

¹⁾ Kalisch »Commentary on the old testament».

en växande benägenhet för engifte, hvilket ock var faktiskt rådande på senare tider, ända tills i elfte århundradet ett lagbud stadfästade detsamma och belade månggifte med bannlysningstraff. (Se Kalisch »Commentary on the Old Testament».)

Men oakadt bruket af månggifte bortgiftes den judiska ungmön vanligen ej utan sitt eget samtycke. Den vackra österländska berättelsen om Eleazars frieri för sin herres son till Rebecka skulle varit ofullständig, om den ej återgifvit den fråga som ställdes till Labans dotter: »Vill du gå med denne man?» och hvilken visar att den unga flickan hade fritt val.

Icke heller uteslöt månggiftet, såsom redan blifvit visadt, en varm äktenskaplig kärlek. Icke heller hade man i ett land der ännu månggifte var rådande väntat att finna ett lagbud sådant som det följande (5 Mosebok. 24, 5). Om någon hafver nyligen tagit sig hustru (förf:n skrifver »tagit sig ny hustru»), han skall icke draga i härfärd och man skall intet lägga honom uppå; han skall vara fri i sitt hus ett år igenom att han må vara glad med sin hustru (egentl. må glädja sin hustru).

Månggiftet hos hebréerna undergräfdes icke heller barnens kärlek. Budet att älska och vörda fader och *moder* var det första som inplantades hos barnen; den mosaiska lagen ställer till och med kärleken till *modern* i främsta rummet: »Hvar och en frukte sin moder och sin fader» (3 Mosebok 19, 3). Olik de grekiska qvinnorna, hvilka höllos i okunnighet om allt som ej tillhörde de husliga sysslorna, eller hvilka som Aspasia vunno berömmelse endast för lärdom och snille (Pericles anförtrodde icke henne vården om sitt hus utan öfverlemnade den åt en pålitlig hofmästare) uppfordrades den hebreiska qvinnan att vara ej blott den flitiga husmodern, utan ock sina barns första lärarinna. »Min son», säger den Vise, »bevara din faders bud och låt ej fara din moders lära».

Om och om igen träffa vi på ett tänkespråk eller en vers, som hänsyftar på den vördnad eller kärlek som bör egnas modern.

Dären föraktar sin moder.

(Ordspr.bok. 15, 20.)

En dåraktig son är sin faders grämelse och en bitter sorg för henne som honom födde.

(Ordspr.bok. 17, 25.)

Den sin fader och sin moder bannar, hans lykta skall slockna i midnattsmörker.

(Ordspr.bok. 20, 20.)

Modern tillhörde det att vaka öfver sitt barns tidigaste år. Vi minnas alla huru Hannas önskan, att barnet Samuel skulle vigas till ett heligt lif, genast villfors af Elkana och hur modern sjelf drog till Siloa för att lemna sin lille son till öfverste presten.

»Om denne pilten har jag bedit», sade hon, »och Herren har gifvit mig den bönen; därför ger jag honom Herren evin- nerligen igen efter han af Herranom beden är» (Sam. 1 Kap. 1, 27).

Det vanliga haremlifvets stränga, för själ och kropp slappande afskildhet och förtryck voro alldeles främmande för de gamla hebréerna och fullkomligt oförenliga med lifvet på patriarkernas tid och långt derefter. Qvinnorna rörde sig fritt bland folket. Otaliga unga flickor samlades likt Rebecka och Rachel obeslö- jade vid brunnen och mötte der herdarne med deras hjordar, vägfärande till angränsande städer eller främlingar fjerran ifrån. Ruth var blott en af tusende axplockerskor som följde skörde- männen i spåren, icke heller var Hanna det enda exemplet på hjertebedröfvade qvinnor, hvilka knäböjande i templet utgjutit sin sorg i bön.

Vidare finna vi att den hebreiska qvinnan tog sin andel i de allmänna folkförsamlingarne och festerna, blandade sin röst i lofsången och instämde med sina pukor i fröjdeqvädet. Då Saul och David återvände som segrare i striden mot Filistéerna, möt- tes de af Israels qvinnor hvilka sjöngo i korus: »Saul har slagit tusende, men David har slagit tiotusen». Det vill nästan synas som hade det varit en af hébreerqvinnornas uppgift att gifva

offentligt uttryck åt folkets känslor af glädje eller sorg — ungefär så som kören i det grekiska skådespelet. Så höra vi än jublande fröjdetoner, än dofva klagovisor frambryta öfver deras läppar. »I Israels döttrar, gråten öfver Saul!» utropade David i sin veklagan öfver den fallne konungen. Jeremias säger i sin bedröfvelse öfver folkets ondska: »Skaffer gråterskor och ... kloka qvinnor att de komma; och de skola skynda och uppstämman en klagolåt öfver oss ... I qvinnor, lär er edra döttrar gråta och den ena lära den andra klagosång». (Jeremias 9, 17—20.)

Bland dessa Israels många sångerskor voro flera som uppstego till det högre stadiet af skaldinnor. Deborahs sång är ett af de yppersta alstren af hebreisk skaldekonst och Miriams vilda, fria qvåde bär stämpeln af en verklig skaldegenius. Måne vi ej kunna antaga att äfven qvinnor togo del i den lofprisande tempeltjensten, och är det ej på ett sådant bruk som psalmisten hänsyftar då han sjunger: »Ynglingar och jungfrur ... priser Herrans namn!» (ps. 148, 12). Vi veta att qvinnoprofeter funnos, hvarför då icke äfven qvinliga lofsjungare af Herrans härlighet? Detta skulle ingalunda strida mot anden i den gamla ursprungliga gudstjensten; ty det är först från aposteln Pauli läppar som vi förnimma förbudet: »Qvinnan tige i församlingen; ty henne är icke tillåtet att tala».

Härvid kan dock invändas att judeqvinnorna under medeltiden innehade en mycket låg plats i gudstjensten, i det de tillåtos öfvervara densamma endast från ett skumt galleri i synagogan, hvarjemte närvaron af tio *män* fordrades för att någon gudstjenst skulle ega rum. Det är omöjligt att förneka dessa fakta, men jag tror att de kunna helt och hållet tillskrifvas rabbinernas lagbud, hvilka under sken af att utveckla och fullständiga den mosaiska lagen ej sällan ändrade och förvände den. Rabbinernas fyndighet yttrade sig i bemödandet ej blott att förklara och utlägga olika texter, utan ock att ur dem draga

nya föreskrifter, hvilka, enligt den darwinska teorien om fortvaron blott af de dugliga, för länge sedan borde hafva utslocknat. Det bruk t. ex. hvilket kräfde att *tio* fullvuxne män skulle utgöra minimum af en församling hänfördes af Rabbinerna till det faktum, att Abraham bad att Sodom måtte skonas om tio rättfärdige¹⁾ funnes derinne; hvarför detta antal *män* förklarades vara det minsta som med hopp om framgång kunde bedja till Herren. Härifrån var det blott ett steg till förbudet att hålla gudstjenst i närvaro af mindre än tio män. Då lofsången i det gamla templet fick vika för klagogudstjensten bland de i alla länder förströdda judarne, blef det nödvändigt att anställa en särskild föreläsare, hvartill utsågs en man, möjligen emedan han ansågs mindre lätt tröttna, och från och med den tiden blefvo kvinnorna antagligen uteslutna från att taga någon verksam andel i ritualen. Att kvinnorna på gamla testamentets tid hade tillstånd att besöka, inhemta råd och kanske äfven undervisning af siarne är intet tvifvel underkastadt. »Nymånen» eller sabbaten valdes särskildt för dylika besök, och möjligen var det detta personliga umgänge med de äldste och mest begåfvade af deras folk som gaf de hebreiska kvinnorna mera förståndsstyrka och en högre andlig utveckling än deras medsystrar i det öfriga österlandet.

Historien om den sunamitiska kvinnan ställer detta förhållande klart för oss. Vi minnas alla huru denna »gudsmannens» fromma väninna, då hon var försänkt i bitter bedröfvelse öfver sin sons död, hvilken hon haft mod nog att dölja för fadern, beredde sig att uppsöka profeten Elisa. Men som det råkade att hvarken vara nymåne eller sabbat, vid hvilka tider sunamitiskan vanligen besökte siaren, så förvånade sig mannen häröfver. Den sunamitiska kvinnan synes mig vara en af bibelhistoriens vackraste bilder. I all sin enkla värdighet erinrar hon — må

¹⁾ Den svenska bibelöfversättningen tillägger icke »män».

uttrycket förlätas mig — om hvad fransmannen kallar *une grande dame*. På ett grannlaga sätt och utan att göra något buller af saken förser hon profeten med hvad han behöfver och när hon tillfrågas hvad lön hon begär för sin omvårdnad, om hon önskar få sitt namn nämndt för konungen eller för härhöfvidsmannen, svarar hon i stilla känsla af sitt eget värde: »Jag bor bland mitt eget folk».

Men bibelns qvinnor voro icke blott ofta vänner och lärjungar till profeterna, de ansågos, såsom vi sett, icke heller ovärdiga till mottag för gudomlig visdom. Det bör därför icke förvåna oss att se huru ädle män tänkte sig Visheten under bilden af en qvinna, såsom framgår af följande vackra rader skrifna af en okänd författare i konung Salomos namn:

»Jag hafver älskat henne och sökt henne alltifrån min ungdom; ... Hon är utaf en härlig adel, ty hennes väsende är när Gudi och Herren hafver henne kär ... Jag vet att hon varder mig goda råd gifvandes och tröstar mig uti sorg och bedröfvelse. Blifver jag ock hemma, så hafver jag min ro med henne; ty man ledes icke vid hennes utmånge eller hafver någon olust med henne, utan hellre lust och glädje». (Vishetsbok. 8—2, 9, 16.)

Då vi tala om gamla testamentets poetiska böcker, få vi ej glömma att nämna bibelns yppersta idyll — »en af dessa historiens undangömda hviloplatser, dessa tidens oaser, hvilka förefalla friskare och ljufligare ju mera fjerran de synas» (Stanley »Jewish Church») — hvilken har till hufvudperson en qvinna. Ruth i sitt förhållande till Naemi är hängifvenheten och troheten personifierade. Hennes historia ger oss typen för all qvinnovänskap. De ord Ruth begagnar hafva i sin enkla och rörande pathos blifvit ett slags stående uttryck för ren och djup vänskap. »Tala icke mig till i det sinnet att jag skulle öfvergifva dig ... Dit du går dit vill jag ock gå, der du blifver der blifver jag ock. Ditt folk är mitt folk. Din gud är min gud». (Ruths bok 1, 16.) Och den ömhet som binder henne vid

Naemi är så mycket mer rörande, som den egnas en gammal qvinna af en yngre. Under berättelsens fortgång visar förf:n oss Ruth bland axplockerskorna på åkern, och gifver oss en slående bild af den höfviskhet som ännu under så råa och laglösa tider kunde råda mellan man och qvinna. Och denna höfviskhet får ett särskildt värde deraf att den egnades enkan och den faderlösa. Många äro ock de bud i den mosaiska lagen hvilka bjuda rättvisan att icke tillmäta den ensamma qvinnan ett knappt mått, och uppmana kärleken och förbarmandet att öppna vida sin famn och taga henne i sitt hägn.

Jag kan icke sluta denna korta karakteristik af den hebreiska qvinnan utan att nämna några få qvinnor efter Bibelns och Talmuds tid. Det är icke min afsigt att ingå i några detaljerade skildringar af judeförföljelsens sorgliga historia, om än qvinnan der spelade en långt ifrån obetydlig role: — förföljelsen uppkallar alltid martyrer och qvinnans mod har vid sådana tillfällen aldrig svikit; — utan jag vill endast anföra några exempel på den sinnesstyrka och kunskapskärlek som äfven på senare tider utmärkt afkomlingarne af »Israels barn».

Det var i tionde seklet, då förändringar i judarnes hemrättsförhållanden och läroanstalter i östern drefvo mången lärd och nitisk anhängare af judaismen att söka nya hemvist i Egypten, Spanien eller andra mera vänskapligt sinnade nationer, som Rabbi Moses ben Chenech, åtföljd af sin sköna unga hustru, lemnade den en gång vidt beryktade högskolan i Cyra och gick ombord för att segla öfver till Europa. — Nära Bari på italienska kusten uppbringades skeppet af en Mohrisk amiral, hvilken ingalunda lade band på sin beundran för den unga judinnan och djupt förolämpade henne med sina kränkande förslag. Slutligen vädjade hon till sin make, spörjande: »Skall den Allsmäktige frälsa dem som sjelfvilligt kasta sig i hafvet?» Rabbin svarade med Psalmistens ord. »Herren, säger jag, vill uttaga dem från Basan; jag skall lyfta mitt folk upp ur hafsens

djup». Då hon erhållit detta svar, kastade sig den unga judinnan i vågorna och fann sin räddning i döden.

Såsom ett exempel på hjeltomedig tro och undergifvenhet vill jag anföra den vackra berättelsen om den starka och storsinnade modern, som i sin mans, Rabbi Meirs, frånvaro förlorade sina två söner. Då Rabbin återkom hem, okunnig om den olycka, som drabbat honom, mötte honom hans hustru på tröskeln. »Min make», sade hon allvarligt och lugnt, »en stor Herre lånade mig två ädla stenar och bad mig bevara dem åt Honom till dess han skulle återfordra dem. Under din bortovaro har han skickat och begärt dem tillbaka. Alltså gaf jag dem ifrån mig utan tvekan. Du menar väl att jag gjorde rätt deruti?»

»Ja, i sanning», svarade Rabbin, »hvad skulle du eljest gjort?»

Derpå tog modern, full af tro, sin undrande make vid handen och förde honom in i kammaren der deras söner lågo insomnade i döden, och sade: »Se der våra återfordrade ädelstenar. Den store Herren har tagit dem tillbaka. Vi få ej knota, ty de voro Hans egna».

Jag är frestad att berätta ännu en annan historia, åt hvilken vi måhända kunna le, medan vi lika fullt måste beundra den uthållighet och det kunskapsbegär som utmärkte dess hjeltinna, Rachael, den ryktbare Akibas hustru. Calba Sabua, som lefde under den kristna tideräkningens första skede, hade en skön dotter Rachael, hvilken lidelsefullt älskades af en sin faders fåraherde, vid namn Akiba. Calba Sabua ville icke veta af en sådan svärson; men Rachael, som besvarade Akibas kärlek, trotsade sin faders förbud, ringaktade fädernehemmets rikedomar och blef fåraherdens hustru. Det unga paret måste lefvat i ytterlig nöd; ty för att finna medel att stärka hungerns qual afskar och sålde Rachael sina rika lockar. »Hjelp mig Gud så skall jag ersätta de lockarne med en krona af guld», utbrast den fattige fåraherden. Följande Rachaelns önskan lemnade hennes

man sin simpla befattning och började studera. Lifvad af sin hustrus ande blef Akiba en lärjunge hos tidens visaste män; och under tolf år studerade han med outsläcklig ifver till dess han inhemtat en rik skatt af kunskap. Då först vände han tillbaka till sitt torftiga hem, och då han närmade sig dess tröskel, hörde han en man högljudt förebrå hans hustru att hon förenat sitt öde med en usel stackare, utan förmögenhet eller aktad lefnadsställning, och som dertill öfvergifvit henne under tolf års tid. »Om min man i denna dag komme tillbaka», gentog Rachael, »skulle jag öfvertala honom att tillbringa ännu tolf år med att lyssna till de vise i landet på det han måtte uppnå den högsta vishet». Akiba hörde dessa ord och mottog af dem ett så djupt intryck att han tyst aflägsnade sig och bokstafligen efterkom hustruns önskan. Efter ännu tolf år återvände han, nu ledsagad af en talrik skara af hängifna lärjungar. Då han nalkades sin boning, gick Rachael, stolt och lycklig, honom till mötes och bugade sig djupt efter österländsk sed. Lärjungarne som trodde att hon var en enträgen tiggare ville afvisa henne och lyssnade bestörta till Rabbin, då han utbrast: »Detta är min hustru, min hustru Rachael! Vänner, jag är rik, ty jag eger en hustru som öfverträffar alla i goda gerningar».

Calba Sabua var naturligtvis genast redo att erkänna en så utmärkt svärson, och Akiba blef sålunda i stånd att kröna sin Rachael's hufvud med en krona af guld.

Uppskattandet af lärdomens värde för andra leder naturligt till önskan att sjelf vinna kunskap, och denna önskan återfinnes hos många judeqvinor från senare tid, den talmudiska Rachael's naturliga efterföljare.

Under medeltiden, då judarne voro kringspridda öfver större delen af det civiliserade Europa och lärde de länders språk der de vistades, undervisades judinnorna äfven i sitt modersmål, hebreiskan. Många ibland dem studerade ifrigt pentateuchen, och voro väl hemmastadda i judiska lagen; några vunno stort

och välförtjent rykte. *Chelith*, syster till den berömde bibelkommentatorn Rashi från elfte århundradet, och hennes sondotter *Miriam* anföras såsom lärda qvinnor och stora auktoriteter i frågor rörande ritualen. *Dolce*, hustru till Eleazar af Worms, en ryktbar judisk Rabbi och författare från trettonde århundradet, hade gjort sig förtrolig i de mest invecklade delarne af lagen och undervisade sina trosbröder i den judiska liturgien. Joseph ben Jochanans hustru sades vara »nästan en Rabbi i lärdom». *Brune i Mainz* var en annan ryktbar judinna och *Litte i Regensburg* var en skaldinna, som skref Davids historia på vers. *Brenvenda*, hustru till Samuel Abavanel, som lefde i femtonde århundradet, var beryktad för intelligens och bildning lika som för godhet och välgörenhet. Hon blef en vän och lärarinna till Leonora, dotter till Pedro di Toledo, vice konung af Neapel, och denna vänskap fortfor oförminskad äfven efter Leonoras giftermål med Cosino di Medici.

Af hvad här blifvit sagdt må dock ingen draga den slutsatsen, att jag skulle vilja framhålla de hebreiska qvinnorna som dygdemönster utan vank. Jag har endast velat visa att måttstocken för sann qvinlighet hos detta folk var ädel och hög, samt framhålla att den aktning de hebreiska qvinnorna åtnjöto och den ställning de intogo synas intyga att de stundom närmade sig, om ock ej fullt uppnådde detta mått af förträfflighet. Att de å andra sidan kunde vara bedrägliga, dolska, ja grymma framgår blott alltför tydligt af många sidor i bibliska historien; och Jesaias tredje kapitel med sina kommentarier öfver qvinnornas dåtida brister, visar oss i en långt ifrån smickrande spegel alla de dårskaper, åt hvilka de skattade. Likasom Savonarola i senare tid började ett korståg mot den qvinliga fåfånga som sårade hans blick, så gisslade Jesaia med den skarpa snärten af sitt hån de hebreiska qvinnornas lättfärdighet: »I Zions stolta döttrar, hvilka med sträckt hals och lättfärdigt spelande ögon gå och svansa». Med ospard kraft utdelar profeten sina

slängar åt »deras klingande fotspännen, deras näte och mänformiga hufvudbonader, deras örhängen, armband, fotkedjor och näsringar, deras vexlande prydnader af luktflaskor, speglar och pungar, slöjor och fint linnetyg m. m.»; hvilket allt kan antagas hafva tillhört modet för dagen och hvaraf ännu mycket återfinnes hos deras nutida representanter.

Jag vill dock icke sluta med denna bild, ehuru sann den må ha varit, utan vända tillbaka till vår första teckning af den hebreiska qvinnan, hvilken antagligen haft sin motsvarighet i verkligheten och varit porträttet af en qvinna, hvars namn gått förloradt, men som lemnat »sina fotspår i tidens sand». Enligt det gamla hebreiska idealet var den sanna qvinligheten kännetecknad af kraft och trohet, uthållighet i sträfvan till ett gifvet mål, samt ett lefvande verksamhetsbegär. En rätt qvinna måste göra sitt hem till en boning för renlighet, ordning och godlynthet. Hon måste vara rättvis och opartisk i umgänget med sina närmaste, omtänksam och välvillig mot underlydande. Hon måste uppfostra och undervisa sina barn. Hon måste dela med af sitt öfverflöd till de fattiga och gifva äfven dem af sin tid, sin omsorg och sitt kärleksfulla deltagande. Hon måste vara klok och hafva blick för framtiden. Om hon öppnar sin mun, skall hon tala visdom och dock måste hennes tunga hafva böjt sig under godhetens lag. Med dessa egenskaper och detta handlingssätt skall hon förtjena hvad som sades om hennes urbild: »Många döttrar hafva dygd bevisat, men du öfvergår dem alla».

I godt som ondt togo de hebreiska qvinnorna sin andel i sitt folks historia. De skydde icke lifvet med dess eggande lidelser, dess fruktansvärda pröfningar. Icke heller sutto de kringgårdade i sina afskilda lundar, tillbedda såsom afgudar af förgänglig skönhet, födda blott för att tillfredsställa sina herrars nyck eller nöje. Den hebreiska qvinnan var mannens hjälpare, den älskade ledarinnan af hans hem, den kloka modern

och första läraren för hans barn, men hon var också redo att dela farorna med honom, att lifva honom till ädla dåd med ord och föredöme, att arbeta, och om så påfordrades lida för sitt folks bästa, så väl som att sörja för trefnaden vid den husliga härden.

Detta var det hebreiska idealet för en sann qvinlighet.

---

11. Till den gamla.

Hvad är störst? Att riken vinna,
 Högsta magt och glans att hinna,
 Eller att i tysthet strida
 Mot det ondas öfvermått?
 Att förtrampa, sönderkrossa,
 Låta krigets facklor blossa,
 Eller trösta dem som lida,
 Lindra de betrycktas lott?

O, det ädlaste, det bästa,
 Verkar osedt för de flesta,
 Verkar troget i det lilla,
 Oberördt af ryktets röst.
 Våldets riken sönderfalla,
 Segrar'ns lagrar vissna alla,
 Kärleks böner segra stilla:
 Dyra, älskande, var tröst!

Arla.

---

12. En qvinlig religionstalare.

Klockan slog $\frac{1}{2}$ 7 en afton förlidne höst, då jag med en vän steg upp för trapporna i ett ståtligt hus vid drottninggatan, dit vi blifvit vänligt inbjudna att höra ett föredrag af *Miss Sarah Smiley*, en resande amerikansk dam, hvilken under de förflutna veckorna i större enskilda samqväm, inom hufvudstaden, äfvensom i brödraförsamlingens sal, hållit föredrag öfver bibeltexter och tillvunnit sig starka sympatier af allvarligt tänkande inom kretsar af den mest olika färg. Min vän prisade med värme Miss Smileys näst föregående framställning, såsom ej blott till innehållet gripande utan ock till formen synnerligt anslående. Samtidigt hade en engelsk talare uppträdt inför enskilda och offentliga kretsar med stor framgång, men min vän och åtskilliga bekanta, som vi träffade vid inträdandet i tamburen och bland hvilka ett lifligt tankeutbyte rörande de båda föreläsarne pågick, påstodo att Miss S. var den engelske predikanten vida öfverlägsen. Jag var nyss återkommen från en resa och lyssnade till det myckna talet halft döfvad af det nya och okända i företeelsen, halft också med en hemlig protest. Jag hade nämligen kort före min resa varit närvarande vid den amerikanska damens första uppträdande och funnit hennes framställning så bokstafs bunden, så andefattig att jag aflägsnat mig efter den första qvarten, i känsla af att jag här hade intet att vänta eller lära.

Småningom samlades emellertid i den vänliga värdinnans tvänne stora salonger en talrik åhörarekrets, bland hvilken jag igenkände damer och herrar från de mest olika verksamhetssferer, representanter för kyrka och skola, vän-

ner af sociala reformer, medlemmar af la haute volée, af skyddsföreningar, räddningshem och hushållsskolor, kort sagdt, en samling af för det brokiga stockholmslifvet verkligt typiska personligheter.

De båda rummen voro fyllda, då sorlet i ett ögonblick tystnade vid det en medelålders qvinna framgick bland mängden, klädd i en enkel men dyrbar svart dräkt och med en fin hvit mössa kring det bleka intelligenta anletet. Hon stannade nära mig för att tala med värdinnan, och jag kunde nu lägga märke till de djupa ögonen och den både varma och friska uppsyn, som kastade ljus öfver de i öfrigt ej anmärkningsvärda dragen. Kort derefter tog talarinnan, ty det var hon, plats på tröskeln mellan de båda salongerna, med ryggen stödd mot den ena dörrposten. En ljudlös tystnad rådde. Sarah Smiley såg med en lång allvarlig blick utåt rummen och sade slutligen med låg stämma: »låtom oss tyst bedja!» Sedan de närvarande sålunda under några minuter samlat sig i tyst bön, började talarinnan, med samma i mitt tycke småaktiga noggrannhet, som jag kände från hennes första uppträdande, att framlägga sin text och belysa densamma med andra skriftställen. Förra gången var det ett, i min tanke, föga märkligt stycke ur en af Moseböckerna, nu var det 1:sta konungabokens 7:de kap. vers. 15—22, som hon valt till ämne för sitt föredrag. Dessa verser innehålla den noggranna beskrifningen på tvänne stoder framför förhuset till Salomos tempel med alla deras olika sirater, hvilket allt talarinnan ord för ord uppläste, och derefter belyste med en mängd andra bibelställen. Sammanfattande det lästa, sökte hon derefter att för åhörarne rätt klart åskådliggöra de tvänne kopparstoderna eller kolonnerna med sina starka högresta pelare af uppgifna mått, sina med skönt hängverk eller gallerverk sirade kapital, derofvanpå en krans af granatäpplen, och slutligen hvilande på denna krans en

sferisk kula, hvilken krönte hvardera stoden såsom på en gång dess högsta ändamål och prydnad. Derefter framhölls, hurusom den ena stoden fullkomligt liknade den andra, huru säkerligen den ena framsprungit omedelbart ur mästarens skapande tanke och den andra troget, drag för drag bildats efter denna. Slutligen anförde talarinnan stodernas namn och förklarade att, på grund af allt som anförts, det var tydligt att dessa stoder, likasom hvarje föremål, ja, hvarje sten i det stora templet hade en förebildlig betydelse, samt att de voro, enligt Herrans ingivelse, ställda vid inträdet i helgedomen för att förebilda *Kristus och församlingen*.

Hela denna framställning gjordes med den mest exakta fullständighet, icke så mycket för att öfvertyga andra om sanningen af en individuel åsigt, som ej snarare för att erinra om allmänt bekanta, af ingen betviflade fakta, hvilka i alla sina detaljer borde framstå klart och åskådligt för hvar och en. Språket var ytterst enkelt, framställningen helt och hållet »matter of fact», endast i förbigående röjande talarinnans förtroliga bekantskap med bibeln på dess grundspråk, samt ett odladt skönhetssinne. Intrycket var dock detsamma som jag förut erfarit. Ingenting af det sagda syntes mig öfvergå eller tränga djupare än en vanlig lektion för söndagsskolans ungdom. En blick på åhörarne sade mig dock, att jag troligen var den enda, som ej väntade mig af denna torftiga, bokstafsbundna inledning någonting öfver det vanliga.

Hvad talarinnan hittills anført var till stor del hemtadt utanför henne sjelf, främst af bibelböckerna, hvilka hon höll i handen och i hvilka hon syntes lika hemma som ett barn i det hem der det uppvuxit. Efter ett ögonblicks tyst efter-sinnande började hon af det sagda göra tillämpningar, och nu först trädde hennes inre menniska i dagen.

Att drag för drag följa hennes framställning är mig omöjligt. Jag kan endast söka att med några korta antydningar

visa riktningen af hennes tankegång och antyda den stämning hennes ord eller rättare hon sjelf — ty hon gick hel och hållen upp i sitt ämne — väckte. Pelarstammen, hvilande på sin klippfasta grund, gjuten af ädel malm i ett enda stycke och uppstigande i höjden rak och kraftig utan vank eller brist, hvad var den ämnad att förebilda, om ej *Kristi karakter* såsom typen för den *kristna karakteren*? De stolta furustammarna i era skogar, sade hon, äro en dylik bild. Med ett enda mål: *ljuset*, sträfva de högre år för år, och bli derföre ej ensidiga, utan utveckla tusende skott, sätta knopp och frukt i rikare mån ju högre de stiga. Så med den kristna karakteren. Ju trognare han sträfvar till sitt mål och ju högre han sätter det, desto rikare blir hans utveckling, desto mera fruktbarande hans verksamhet äfven i andra riktningar. Men klyfves eller snedvrides furans stam, splittras eller förvändes karakteren från sitt mål, då tynar äfven dess öfriga utveckling, knopp och frukt vissna i förtid och dö. Ett citat anfördes ur ceremoniallagen som föreskref att ingen vanför, ingen dvärg eller krympling finge utdela Guds bröd; till tempeltjensten dugde endast den hela och färdiga menniskan. Icke som skulle Herren föraktat och bortstött de öfriga: "Ve då, vår tids många andliga dvärgar!" Men han stälde dem likasom på tillväxt. Och i Kristus gaf han en gång för alla måttet på den fullfärdiga menniskan. Att växa upp till detta mått är således vilkoret för att bli *en kristen personlighet*. Men det är blott barnet som växer. Ja, så måste ock den kristne blifva såsom ett barn för att kunna växa.

De kring pelarhufvudet slingrade luftiga siraterna tog talarinnan som en sinnebild af den *skönhet*, som jemte *kraften* utmärker den kristna karakteren, men det måste vara en äkta, oförfalskad *skönhet*, en sådan som är uttryck af mästartarens egen tanke och bär pregeln af att hafva danats under hans egen kärleksfulla hand. Huru denna karakterens äkta ur-

sprungliga skönhet skiljer sig från den blott lånade eller reproducerade, framhöll talarinnan genom en jämförelse mellan handarbete och maskinarbete, med den olika grad af skönhet och värde som de betinga. Starkt betonades dock det faktum att karakterens skönhet är att anse som ett resultat af dess lif ej som grunden därför — såsom en kraftens blomma, ej såsom dess rot — och att hon, odlad endast för sin egen skull, kan bli en snärjande parasit, som suger moderträdets must och förqväfver dess lif. Hvad man har att göra vid en dylik fara visades med ett exempel från talarinnans blomstergård, der en dyrbar planta kunnat räddas endast derigenom att den förqväfvande slingväxten, ehuru i sig sjelf vacker, snabbt och kraftigt upprycktes.

Derpå kom ordningen till granatäpplena, och nu fick man en liten reflex af inledningens bokstafsvång. De olika berättelserna i olika böcker om granatäpplenas antal och ställning genomgingos. Talarinnan erkände att här förelåg ett af dessa dunkla ställen i bibeln, som kunna framkalla oro och bekymmer äfven hos den troende: det syntes omöjligt att få de uppgifna talen att sammanstämman, vare sig man läste grundtexten eller öfversättningar; och skulle det nu visa sig att något enda af Guds ord hvilade på misstag eller afveke från sanna förhållandet, så var ju dörren med ens öppnad för tvifvel, misstro, förtviflan. Talarinnan hade sjelf länge varit svårligen bekymrad öfver denna tvetydighet rörande granatäpplena; men väl vetande att en klav till frågans lösning *måste* finnas, forskade hon träget och oafbrutet, tills hon verkligen fann den, i det hon kom de olika förf:nes olika beräkningsgrund på spåren. Resultatet torde för våra läsare vara oviktigt ¹⁾ och vi öfvergå därför till den fängslande tillämpning talarinnan gjorde af de symboliska frukterna.

---

¹⁾ Se i öfrigt Mellins förklaring.

Den raka, starka, uppåtsträfvande pelaren, öfverst vidgande sina former för att ge rum för den täta kransen af granatäpplen, från hvilken åter de sköna hängsiraterna föllo tillbaka ned åt pelarstammen — huru, sade hon, ser man häri ej bilden af den kristna karakteren, sträfvande kraftigt till målet och vid dess åsyn vidgande och sprängande sina stränga former för att emottaga och uppbära kärleken och dess frukter! Granatäppet är nämligen ej blott kärlekens, utan den *frukt-samma* kärlekens symbol. Det består nästan endast af frön, af kärnor, liggande i en saftig massa och det hela omslutet af en genomskinlig hinna. De bära i sanning frukt hundradetals; så ock den kristliga kärleken. Ett granatäpple utan kärnor äro icke mera sig sjelft. Likaså är den kristliga karakteren utan kärleken en omöjlighet, kärleken utan frukt en främmande, naturvidrig företeelse. Icke som skulle vi behöfva ideligen bekymras öfver huru kärlekens frön skola finna sin rätta jordmån, sin nödiga odling och ans m. m. Den finnes väl som sörjer därför; är kärleken af rätt art, bär hon frukt af sig sjelf, nästan lika ofrivilligt som granatäppet, emedan hon ej annat kan.

Efter en varm och vacker utläggning af denna bild slutade talarinnan med några ord rörande det yppersta smycket af de båda tempelstoderna, den stora sferiska kulan, hvilken, likasom bäddad på kransen af granatäpplena, krönte verket och för hvars skull sjelfva stoden syntes ha kommit till.

Det stilla lugn, som hittills utmärkt föredraget, bröts nu, och med en varm men dämpad hänförelse, hvilken sänkte rösten och i någon mån band orden, häntydde talarinnan på betydelsen af denna verkets krona, förebildningen af den kristna personlighetens fulländning, likasom af hennes hela urgrund och innersta drifkraft: *Gudsmedvetandet*, förtröstan på det eviga som hon icke ser, tron på det himmelska som hon ännu ej når, men som hon oafvändt blickar upp till, mättande

sig med dess ljus och värme, lefvande af och återspeglande dess lif.

Föredraget slöt med några ord om huru den kristne endast i och genom Kristus kan komma till denna utveckling och nå denna fulländning, likasom den andre pelaren kunnat bildas endast efter den förstas mått, och i kraft af den mästartens ursprungliga tanke, af hvilken den var det omedelbara uttrycket. »*Vi kunna blifva allt hvad Kristus var, dock endast i kraft af Honom.*»

En kort bön följde, och stilla syntes talarinnan derefter vilja draga sig tillbaka, men nästa ögonblick hade man slagit ring omkring henne för att tacka och säga henne farväl. Hon skulle nämligen följande dagen lemna Stockholm. Alla, äfven de hvilka icke delade hennes uppfattning af skriftens bokstaf, hade känt sig fångslade af hennes sinnrika tolknings-sätt, många gripna af den varma personliga öfvertygelse, den sannt kristliga anda som besjälade hennes ord.

Några ögonblicks samtal stärkte hos mig detta intryck, och när jag sade henne farväl, lofvande att aldrig glömma den första qvinliga religionstalare jag hört, svarade hon med en vacker blick:

”Glöm gerna henne, blott icke de sanningar det blifvit henne förunnadt att frambära.”

Under hemvägen erhöll jag några ytterligare upplysningar rörande Sarah Smiley och hennes första uppträdande här, med hvilka denna korta redogörelse må afslutas.

På min fråga bland annat huru preste skapet och de renlärige betraktat en sådan afvikelse från den Paulinska regeln: ”*Qvinnan tige etc*” svarades, att väl hade mången haft starka dubier ej blott rörande möjligheten af en qvinlig predikares tillvaro, utan ock rörande tillbörligheten af att såsom åhörare bekräfta och gifva ett slags helgd åt en dylik anomali. En och annan fri och djerf natur bröt dock fördomens skranka

och snart infunno sig mer än en framstående predikant, och till och med ledamöter af pågående kyrkomöte, vid Sarah Smileys bibelföredrag. Alla fängslades de af den värme och öfvertygelse hvarmed hon talade, den sinnrikhet hvarmed hon förstod att aflocka äfven den skenbart torftigaste text en rik och fruktbarande sanning, samt den djupa bibelkunskap hon røjde. Då någon skämtande yttrat att hon bort öppna en kurs i bibeltolkning, hade en pastor och en professor förklarad sig villiga att inskrifvas som hennes elever. Vidare sades mig att Sarah Smiley var uppfödd i qväkaresamfundet, men hade löst sig från alla sektband för att fritt forska i skriften och sedan med det talade ordet söka vinna menniskor af alla bekännelser till ett djupare och rikare andligt lif, en innerligare Gudsumgängelse. Kristi snara återkomst till jorden i synlig mätto, samt tillvaron af en biblisk symbolik, snarlik den Swedenborgska, lära varit tvänne satser, hvilka hon ifrigt förfäktat i enskilda samtal med svenska prester, utan att låta sig afskräckas af deras inkast.

Mångsidigt bildad och i besittning af högst ovanliga kunskaper i de gamla språken, innehar Sarah Smiley äfven en ekonomiskt oberoende ställning, hvilken sätter henne i tillfälle att under vidsträckta resor verka i sitt kall, medan hon tidtals hvilat ut i sitt vackra hem på landet nära den berömda badorten Saratoga Springs i Förenta Staterna.

Med äkta qvinligt skaplyne, beskrifves hon såsom i hvardagslifvet synnerligt älskvärd, allvarlig utan att vara sträng, varm för allt menskligt godt och skönt, blott det har fäste i det gudomliga, samt särskildt kärleksfull mot barn, hvilka hon gerna i skämt och lek samlar omkring sig.

Slutligen må tilläggas, att Sarah Smiley äfven utgifvit arbeten i tryck, bland hvilka ett: *The fulness of blessing, or the gospel of Christ as illustrated by the book of Joshua*, (London Hodder and Stoughton), upplefvat tvänne upplagor och bär vittne om samma skaplyne som hennes muntliga föredrag.

Esselde.

13. En guldring berättar sin historia.

Aldrig kunde jag ana, att ett sådant öde skulle blifva mitt, att jag skulle sjunka så långt och komma i ett så blandadt sällskap. Nog är det påkostande att efter en ungdom af glans och heder tillbringa sina sista dagar i en lumpbod! Hvarför fick icke äfven jag en diamant i mitt sköte, den skulle hållit mig uppe i världen. Jag mins en tid, då jag var blank och tjock, men nu har jag blifvit helt matt, och mitt lif hänger på en tunn tråd. Ja, allt är förgängligt här i världen, utom det sanna värdet, och min enda tröst är, att jag eger mitt fulla karatvärde, trots den afnötta kontrollen. Om det skulle kunna vara er, mina arma kamrater i eländet, till något gagn, skall jag berätta för er mina senaste öden — om min ungdoms sorgfria dagar är jag ej vid lynne att tala.

Nåväl, innan jag kom hit, tillhörde jag en liten flicka, som bodde högt upp i en vindskammare. Hos henne såg jag ej mycket af världen, då hon var ofärdig och aldrig kunde komma utför trapporna. Hon blef blekare och blekare hvarje dag, och en morgon steg hon icke upp mera, hon var sjuk — döende sade de. Hennes fader satt bredvid henne, men de talade icke mycket, han förmådde det icke, och hon var allt för matt. Äntligen bröt hon den långa tystnaden: "Fader, tala till mig och se icke på mig med den blicken. Du får ej sörja så mycket, du kommer ju snart efter. Se här är min vackra ring, se på den, när du är ledsen, och kom ihåg att om du än är ensam härnere, är det blott för en liten tid; deruppe har du en, som älskar dig och längtar efter dig. Vill du lofva att komma efter, dit jag går?" En grof hand slöt sig om mig, jag kände hur den darrade, och jag hörde en qväfd stämma gifva det begärda löftet. Derefter talade åter den blida barnarösten: "jag är så trött, kom ihåg att Gud är barmhertig, godnatt fader." Det var allt, sedan blef det aldeles tyst, jag vet ej

hur länge, om det var timmar eller dagar, men mannen satt, der han sutit, och höll mig altjemt sluten i handen.

Derefter kommo menniskor och talade och arbetade. De förde bort henne — de sade att hon var död, att hennes far var enkling och hon hans enda barn.

Nu kom en tid, då jag var mycket ute. Min nye egare tog mig med öfveralt. Vi voro i mörka låga rum, der det talades mycket och dracks ännu mer, det döfvar sorgen, hörde jag sägas. Vi voro långt ute på landet vid en liten rund kulle, omgifven af många andra med kors på. Det var en aldeles vanlig kulle, tyckte jag, nyss beklädd med torf, men han såg på den, som gömde den något, han skulle velat gifva sitt lif för att se än en gång.

Så fortgick en tid, jag vet ej hur länge; folket sade, att han var förfallen, han talade aldrig till någon, hans gång var ofta osäker, och hans hand mycket kall, och hade jag all möda att hålla mig qvar på det afmagrade fingret.

En qväll stodo vi vid strömmen, han blickade ned deri och mumlade sakta: "hur djupt och hur mörkt är der icke, der nere fins kanske glömska och ro. Der är vägen till grafven, och i grafven är hon. Gud är barmhertig, sade hon. barmhertig — nej, nej, då hade han ej lagt på mig en tyngre börda, än jag kan bära, då hade han ej tagit ifrån mig alt. Hon bad mig komma snart efter. Om jag skulle komma redan nu i denna natt; men skulle jag komma till henne? — jag vet icke, jag vill ej tänka derpå; dernere i djupet dör tanken och min tanke måste dö."

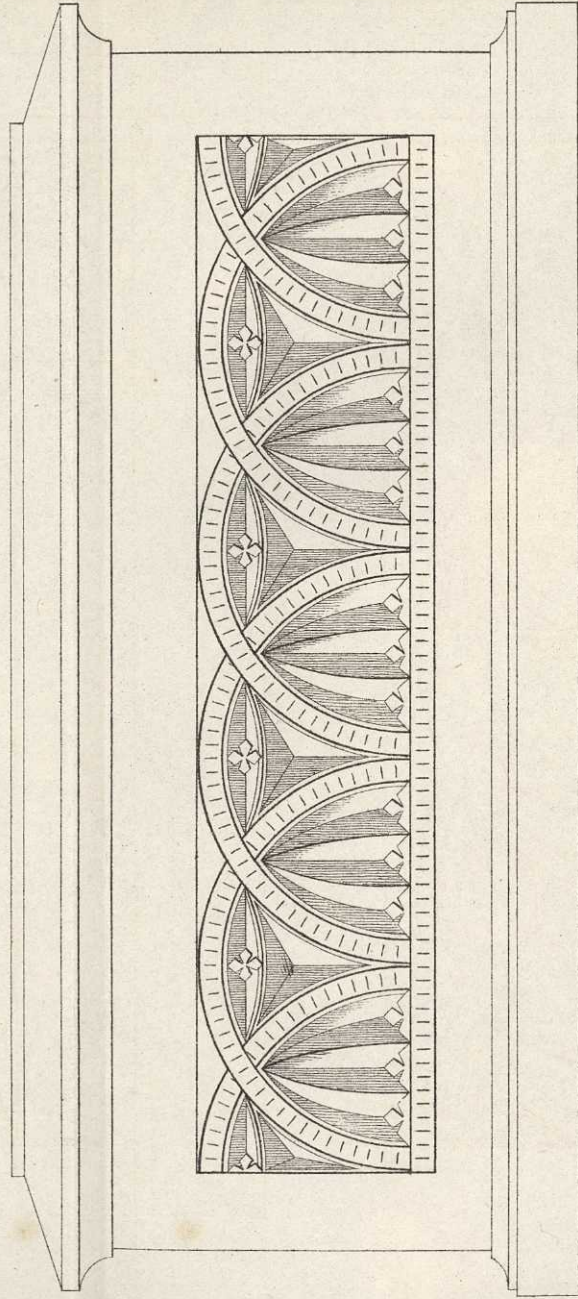
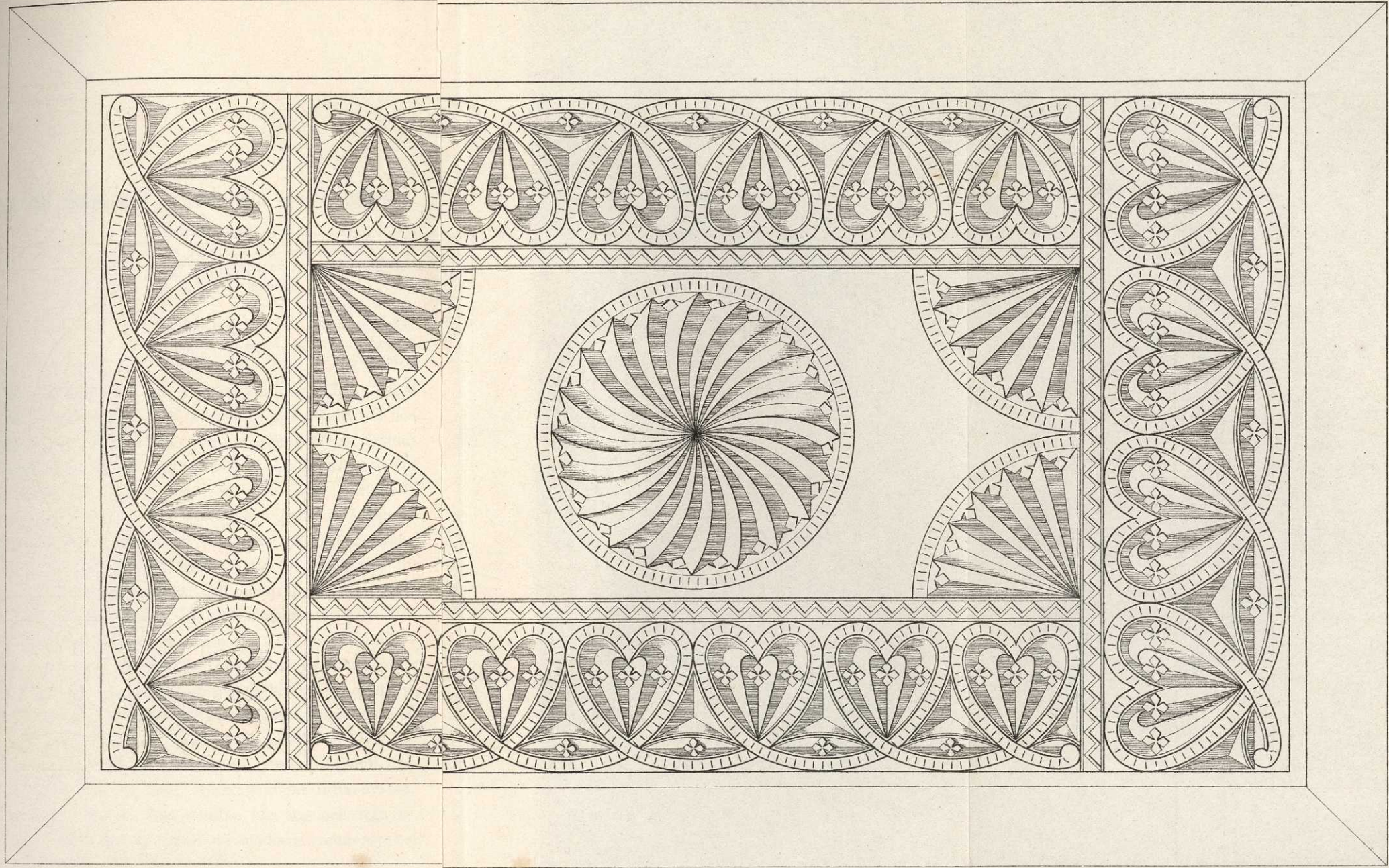
Han gick närmare vattnet och lutade sig deröfver. Jag kände mig hemsk till sinnes. Hvad ämnade han göra med sig och med mig? Tänkte han taga mig med sig dit ner? Jag gled sakta af hans hand och föll klingande i stenläggningen. Han ryckte till, såg mig glänsa i lyktskenet och tog upp mig. Jag glänste så mycket jag kunde i hans hand, han måste veta, att det fans värde i mig, och att han ännu hade något att lefva för. Jag tror han förstod det. Han såg på mig länge, tills den förtviflade mörka blicken blef mild, det arbetade i hans ansigte, och en klar perla föll utför hans kind och ned på mig. Den glänste så varm och

klar i lyktskenet. Det var ju den diamanten, som jag hela mitt lif längtat efter, nu hade jag den, men blott för ett ögonblick; den dallrade och föll, och nu talade han åter: "Hon bad mig se på ringen, då jag blef ledsn. Jag har icke blott varit ledsn utan förtviflad, men nu är jag det icke mer. Jag vet, att der nere går ej vägen till henne. Jag vet att glömska fins ej i grafven. Jag vet att Gud är barmhertig, som väckte mig till besinning i tid. Nu kan jag åter lefva. Ett träget arbete är vägen till hvila, och tålmod vägen till tröst. Jag har två starka händer att arbeta med och ett trotsigt sinne att kufva och sedan — har jag minnet och ringen."

Nu började ett annat lif, vi arbetade mycket, hårdt arbete, som gjorde mig bräckligare för hvarje dag. Den hand, jag satt på, blef gröfre och gröfre, min egares hår blef hvitt och hans rygg böjd, han satt nu hvarje qväll der ute på den lilla gröna kullen, der växte nu vintergrön och hvita blommor.

Vi voro åter i det lilla vindsrummet. Min herre var död, jag viste det, jag hade ju varit vid en dödsbädd förr. Hans sista blick gälde mig, den fina guldtråden om hans finger. Det var ett leende i den blicken, jag aldrig sett i hans ögon förr, sedan slötos de för att ej öppnas mera. De säga, att han skall hvila der borta under kullen. Men att komma i jorden kostar pengar, och han hade inga; det lilla han egt såldes, de drogo mig af hans hand och frun här i boden köpte mig. Jag skulle likväl så gerna varit med, när han mötte sitt barn: hans sorg fick jag dela, men hans glädje fick jag icke se.

14. Mönster till utskärning af en syask i trä, af vår skickliga träskulptör, Fröken *Selma Gjöbel*, ha vi nöjet att här meddela. Mönstret tillhör den s. k. *allmogestilen*, först upptagen och tillämpad af fr. G. å de föremål (dryckeskannor, muggar, brickor m. m.) som väckte så mycken beundran vid bazaren för etnografiska museum för två år sedan. Motiven till dessa mönster har fr. G. hemtat från gamla bohagsting i svenska och norska afdelningen af etnograf. museum, hvarest de förekomma i stor rikedom. Samma slags motiv säger fr. G. sig ha återfunnit endast på ett persiskt relikskrin samt på några föremål från Söderhafsoarne vid senaste etnografiska utställning. Mönster af denna stil äro lika originella och vackra som lätt utförda, och lämpa sig därför väl för hemslöjd. Snart sagdt alla bohagsting af trä kunna dermed smyckas, så äfven möbler, hvarmed lyckade försök gjorts af Handarbetets Vänner.

SYSKRIN AF SELMA GJÖBEL.

